

VESNA BUČIČ

PRESENETLJIVE URNE ŠTEVILČNICE, NAJDENE NA LOŠKEM GRADU

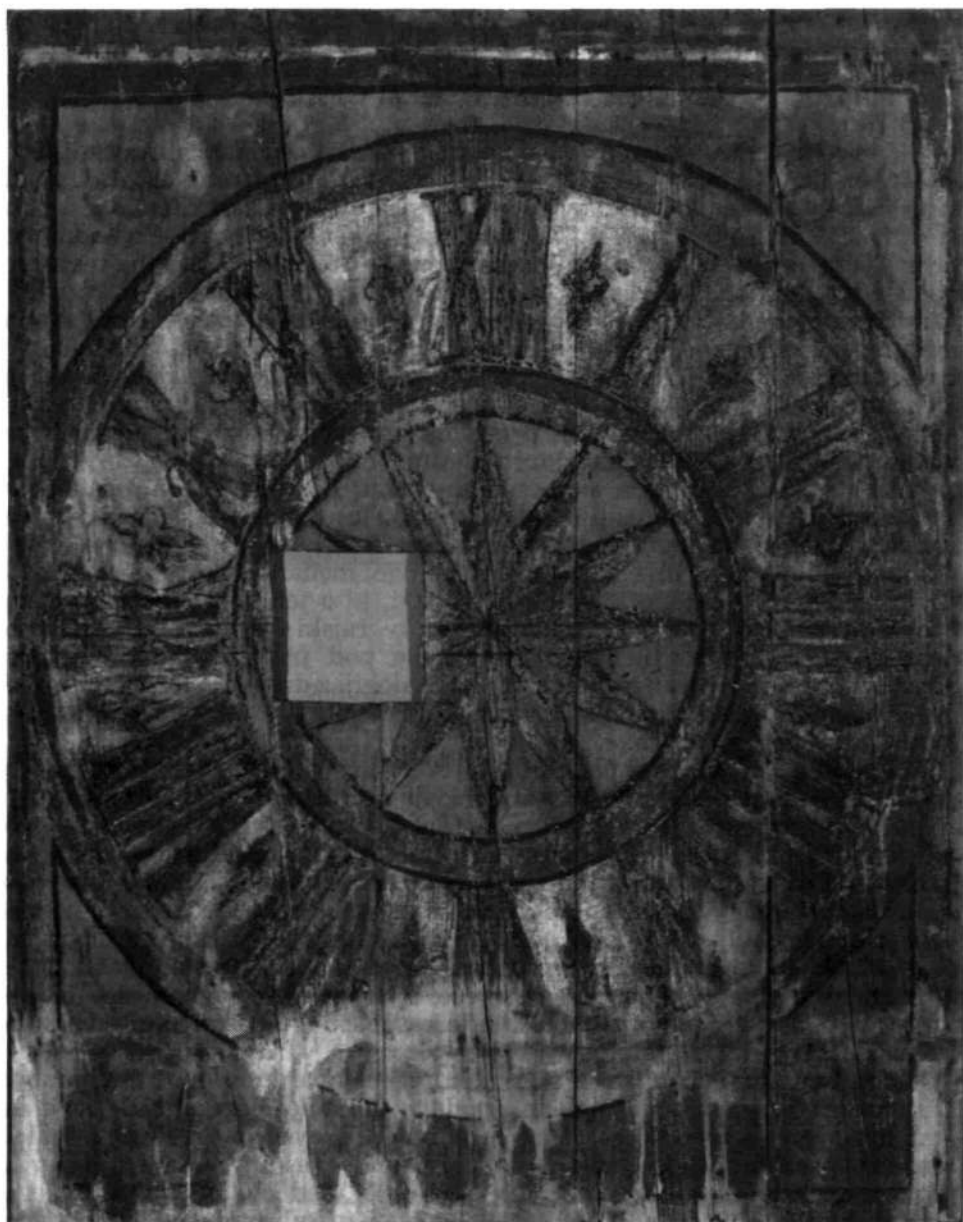
V okviru pričujočega prispevka bom skušala podati nekaj misli o letošnjem nenavadnem odkritju na Loškem gradu – o treh velikih lesenih številčnicah, najdenih ob renoviranju stolpiča nad grajsko kapelo. Kdaj so številčnice nastale in kdo je njihov izdelovalec, bodo pokazale šele nadaljnje arhivske raziskave. Za sedaj naj bo napisano le toliko, da je najdba resnično nenavadna, ker, kolikor vem iz svojega dolgoletnega opazovanja in raziskovanja zgodovine urarstva na Slovenskem, so javne ure (cerkvene, grajske in mestne) imele vedno ali pločevinasto ali na omet poslikano številčnico. V novejšem času so to lahko samo rimske ali arabske števice, pritrjene direktno na omet stavbe. Čeprav so bile številčnice podvržene vsem vremenskim neprilikam, so kljub izpostavljeni legi na grajskem stolpiču in lesu, ki je vedno podvržen izrabi, še kar dobro ohranjene.

Na starih fotografijah, akvarelih in risbah Loškega gradu, nastalih v 19. stoletju, se z malo domišljije da naslutiti, da je na grajskem osmerokotnem stolpiču stala javna ura s tremi velikimi številčnicami, ki so jih po obnovi gradu leta 1892 prekrili s pločevinasto oblogo, mehanizem ure in zvon nad njo pa je izginil neznano kam. Arhivski viri, ki o teh obnovah stolpiča za zdaj molčijo, bodo gotovo spregovorili tudi o grajski uri, za katero slikovno gradivo priča, da so njene tri številčnice pod polkrožno zaključenimi odprtini bile obrnjene proti mestu, po analogiji z drugimi stolpnimi urami pa je nad mehanizmom za odprtini visel zvon, po katerem sta kladivi tolkli polne ure in četrtinke.

Prede predidem na opis samih številčnic, je treba dodati še nekaj dodatkov o samem stolpiču in na njem domnevni uri, oziroma omeniti je treba prisotnost urarja na Loškem gradu, ki ga že v 16. stoletju citirajo arhivalije. Viri iz tega časa namreč poročajo, da je po velikem potresu leta 1511 škof Filip, ki je bil takrat na čelu freisinške škofije in je zelo iniciativno sodeloval pri obnovi Loškega gradu, dal obnoviti spodnji Loški grad. Veliko dela je bilo opravljeno med leti 1514–1516, osrednji stolp pa je bil dograjen do 1512. Na jugozahodnem in jugovzhodnem vogalu sta stala še dva okrogla renesančna stolpa; v prvem so bile ječe, v drugem, sezidanem do 1527 v smeri proti mestu, pa je bila kapela, ki je kasneje dobila osmerokotno obliko in nadstrešni baročni stolpič.

Med številnimi obrtniki, ki so leta 1517 sodelovali pri popotresni obnovi Loškega gradu, omenja naš ugledni zgodovinar Pavle Blaznik tudi urarja in z njim v zvezi še zvon, ki so ga pripeljali iz Velikovca in je takrat tehtal 1 cent in 23 funtov.¹ Ker so bile javne ure vedno v tesni povezavi z zvonovi, je možno, da se je znašel tudi omenjeni urar med obnavljalci grajskega renesančnega stolpa in je po potresu mehanizem ure ali zamenjal ali ponovno usposobil za bitje po novem zvonu. Seveda tega ni mogoče podkrepiti s

konkretnimi dokazili, vendar je urar na Loškem gradu, čeprav brez navedbe imena, arhivsko dokumentiran in je to za sedaj prvi pisani vir z omembo te obrti na slovenskem ozemlju.²

Urna številčnica s stolpiča nad kapelo na Loškem gradu (vzhodna stran)

Če bi iz vsega povedanega lahko sklepali, da je na Loškem gradu že v 16. stoletju stala javna ura, potem bi njeno mesto bilo prav gotovo na renesančnem stolpu nad kapelo. Koliko mehanizmov in številčnic se je zamenjalo do barokizacije stolpa, ko se je iz prvotne okrogle oblike spremenil v osmerokotnega z nadstrešnim stolpičem, tega ne vemo. Vsekakor bi pravkar odkrite lesene številčnice lahko sodile v baročno obdobje in domnevam, da so nespremenjene ostale v svoji funkciji vse do leta 1892, ko so uršulinke grad spremenile v šolo in mu občutno spremenile podobo. Verjetno so takrat opustile nadaljnje vzdrževanje grajske ure, mehanizem in zvon odstranile neznano kam; da pa bi poenostavile renovacijo baročnega lesenega (?) stolpiča, so številčnice po kratkem postopku prekrile s pločevinasto oblogo in s tem bistveno pocenile sam obnovitveni postopek.

Vse tri številčnice v obliki pravokotnih plošč, velikosti 200 × 180 cm so sestavljene iz šestih, 33 mm debelih desk iz macesna ali visokogorske smreke. Na njihovih ploskvah so z oljnatimi barvami zarisane in poslikane številčnice, med njihovimi koncentričnimi krogi pa so vpete črno barvane rimske številke ur. Številke od IX do XII krasijo ob strani zankasto oblikovani trakovi, med števiki pa so polovinke ur označene z vmesnimi stiliziranimi puščicami. V osrednjem polju številčnic so poslikane dvanajsterokrake vetrnice, ki so zelo pogost motiv na javnih urah. V trikotnih poljih med zarisanimi številčnicami in pravokotniki so vidni ostanki cvetlične dekoracije, pod njo pa se kažejo sledovi vitičasto oblikovane ornamentike.

Kvadratne odprtine v osrednjem polju številčnice so nekoč zapirala vratca s tečaji (ena so še ohranjena), skozi katera so mojstri urarji uravnavali velike kazalce.

Številčnice so sedaj v restavratorskem postopku v Loškem muzeju in po končanem sondiranju in čiščenju večplastnih oljnih premazov bo mogoče vsaj delno zaživel njihov nekdanji videz. Za sedaj lahko ugotovimo le toliko, da se je večkratna poslikava z oljnatimi barvami ohranila veliko bolje kot ne dovolj dobro zaščitena in v svetlo tonirana podlaga. To so namreč atmosferilije tako »izjedkale«, da rimske številke ur in vetrnice danes delujejo kot nekakšni plitvi reliefi na navidez poglobljenih osnovah.

Za sedaj na številčnicah ni videti oprijemljivih elementov, po katerih bi se natančneje določil čas njihovega nastanka. Tipsko bi jih lahko opredelili v 17. in v 18. stoletje, na pomoč pa nam lahko priskoči primerjava s številčnicami v mengeški in kamniški župnijski cerkvi, ki so jih pred približno petnajstimi leti odkrili pod beležem ob prenovi zvonikov.

Številčnice so naslikane kot freske in enako kot škofjeloške imajo obliko pravokotnih ploskev. V Mengšu sta upodobljeni na vzhodni in zahodni strani zvonika, ena med njimi ima znotraj pravokotnega polja naslikano renesančno okno, znotraj njega pa številčnico z rimskimi številkami. Prav zaradi naslikanega renesančnega okna bi jo lahko datirali v 17. stoletje, nikakor pa ne kasneje, ker je zvonik, ki je zrasel iz obrambnega stolpa, v svoji osnovi še gotski in številčnici segata samo do višine prvega nadstropja.

Na kamniškem zvoniku je številčnica naslikana visoko zgoraj na jugovzhodni steni, medtem ko je na jugozahodni naslikana njena kopija med prenovno zvonika.³ Številčnica je zelo dobro ohranjena in v vseh detajlih je zelo podobna, skoraj identična s škofjeloškim, samo da so v njenem osrednjem polju namesto vetrnic naslikani rumeni sončni žarki. Tudi okrasni trakovi, upodobljeni na kamniških številkah od IX do XII so popolnoma

enaki škofjeloškimi, ravno tako je podobna vitičasta ornamentika v trikotnih poljih, ki se na škofjeloških primerkih kaže pod poslikavo sekundarno poslikanega cvetličnega ornamenta.

To, kar je za opredelitev škofjeloških številčnic najbolj pomembno, je letnica 1712, naslikana na kamniški številčnici pod rimsko številko VI. Postavlja se vprašanje, ali je ista roka naslikala kamniško številčnico v fresko tehniki in škofjeloške na lesenih ploskvah. Podobnost je resda velika in v nekaterih detajlih so poslikave celo identične. Nedvomno gre pri škofjeloških, mengeških in kamniški številčnici za splošno veljavni tip iz 17. in začetka 18. stoletja, ki so jih potem ob barokizaciji stolpov prebelili⁴ in nove mehanizme s pločevinastimi številčnicami montirali tik pod baročno kapo. Nedvomno je tudi, da sta pri izdelavi škofjeloške, mengeške in kamniške stolpne ure sodelovala dva mojstra – urar in slikar freskant, medtem ko so pločevinaste številčnice vedno izdelovali sami urarji.

Letnica na kamniški številčnici, ki sem jo po naključju zasledila šele med pisanjem tega prispevka, mi je služila kot odlična orientacija za nastanek škofjeloških primerkov, ki jih za sedaj okvirno datiram v prva desetletja 18. stoletja. Nadaljnje raziskave po arhivih bi mogoče odkrile izdelovalce mehanizma in številčnic, saj so arhivalije lahko edini zanesljivi vir za čas nastanka javnih ur.

Opombe

1. Pavle Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, Škofja Loka 1973, str. 157.
2. Vesna Bučić, *Ure skozi stoletja*, katalog razstave, Narodni muzej Ljubljana, 1990, str. 21 in 128.
3. Številčnice je pod beležem odkril prof. France Kokalj s študenti iz restavratorskega oddelka Akademije za likovno umetnost.
4. Kamniško številčnico so gotovo prebelili ob Mačkovi barokizaciji cerkve leta 1734.

Zusammenfassung

WERTVOLLE UHRZIFFERBLÄTTER AUS DER BURG VON ŠKOFJA LOKA

Beim Renovieren des Turms über der Burgkappelle in Škofja Loka wurden drei Holzzifferblätter gefunden. Sie sind selten, denn in Slowenien waren bis heute vor allem öffentliche Uhren gekannt, deren Zifferblätter auf Mauerputz und Blech bemalt waren. Im Jahr 1892 haben die Besitzerinnen der Burg, Ursulinen, die Blätter mit einem Blechbelag verdeckt, darum sind sie bis heute verhältnismäßig gut erhalten geblieben. Die Uhrwerke sind aber leider verlorengegangen. Aus der Burgchronik kann man den Schluß ziehen, daß auf der Škofja Loka-Burg schon im 16. Jahrhundert eine öffentliche Uhr stand. Die gefundenen Zifferblätter könnten aus dem 17. und 18. Jahrhundert stammen. Sie sind vergleichbar mit den Zifferblättern in der Pfarrkirche in Mengeš und Kamnik.